

для постійного удосконалення знань, умінь і навичок, адаптації, мобільності та конкурентоспроможності в сучасних умовах ринку праці.

**Ключові слова:** самостійна робота, ціложиттєве навчання, освіта.

*В статье представлен анализ понятий «самостоятельная работа» и «умение учиться». На основе анализа психолого-педагогической литературы автор считает, что умения и навыки самостоятельной работы являются основной составляющей умения учиться, что, в свою очередь, является неотъемлемым условием обучения взрослого человека в течение всей жизни для постоянного усовершенствования знаний, умений и навыков, адаптации, мобильности и конкурентоспособности в современных условиях рынка труда.*

**Ключевые слова:** самостоятельная работа, обучение на протяжении жизни, образование.

*The paper presents the analysis of the terms “autonomous work” and “skill to learn”. Based on the analysis, the author considers that autonomous work skills are the main component of the skill to learn, which in turn is an integral requirement of adult lifelong learning for permanent enhancing of knowledge and skills, adaptation, mobility and competitiveness in the modern labour market.*

УДК 378.147  
ББК Ч448.0,252.4

О.А. Голюк  
м. Вінниця, Україна

## ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ В КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Глобальною рисою всіх соціокультурних змін, що відбуваються в світі з початку ХХІ століття, є прискорення і глобалізація, які торкнулися всіх сфер соціального буття людини. Наслідком цього процесу є відставання педагогічної освіти від нових реалій життя і запитів особистості та суспільства на освітні послуги, девальвація її значущості в культурному розвитку, що призвело до необхідності модернізації вищої педагогічної школи в Україні, перегляду змісту освітніх програм, методів, технологій і форм організації навчальної, науково-дослідної і практичної діяльності майбутніх педагогів у процесі їх навчання у вузі.

Основні цілі модернізації вищої педагогічної освіти пов'язані як з оновленням змісту професійної підготовки, так і з розвитком особистості, її творчих здібностей, самостійності і потреби до самоосвіти. В умовах традиційної «закінченої освіти», як набору знань і умінь, загострилася проблема розвитку професійних компетенцій випускників вищої школи в умовах багаторівневої освіти, що створює передумови для «освіти впродовж усього життя», - розвиток у студентів потреби вчитися і здатності проектувати індивідуальну освітню траєкторію.

У контексті вищесказаного особливого значення набуває педагогічна практика, яка є одним із найбільш складних і багатоаспектних видів навчальної роботи студентів, адже їхня діяльність у період практики є аналогом професійної діяльності педагога. Педагогічна практика в умовах вищого навчального закладу виконує системоутворюючу роль - з одного боку, виступає як перевірка професійних якостей майбутнього педагога, з іншого - є найважливішим етапом формування педагогічних здібностей, прояву їх у самостійній педагогічній діяльності. При цьому студент-практикант виступає в різних функціональних позиціях: організатора різних видів діяльності дітей організатора власної діяльності, зміст якої є для нього особливим предметом усвідомлення, аналізу та оцінки.

Проблемам організації педагогічної практики в системі професійної підготовки майбутніх педагогів завжди приділялася належна увага. Ґрунтовне висвітлення загальних проблем, пов'язаних із підготовкою майбутніх фахівців до практичної діяльності містять праці А. Алексюка, І. Беґа, В. Бондаря, С. Гончаренко, І. Зязюна, Н. Кузьміної, О. Мороза, О. Савченко, та ін. У сучасній психолого-педагогічній соціально-педагогічній літературі достатньо повно і ґрунтовно вивчена роль педагогічної практики в професійному становленні майбутнього

фахівця, її види, зміст, функції, найбільш поширені форми і методи організації, основні критерії оцінки результатів практики, шляхи підвищення її ефективності (О. Абдуліна, Д. Богоявленська, В. Журавльов, Ю. Кулюткін, В. Моляко, Н. Ничкало, І. Протасова, М. Сметанський, А. Хуторський та ін.). Так, методологічні проблеми організації практики порушено в дослідженнях В. Красевського, В. Кременя, С. Сисоєвої та ін. Формуванню професійних умінь майбутніх учителів з процесі педагогічної практики приділяли увагу в своїх дослідженнях А. Бойко, С. Золотухіна, В. Лозова, К. Щербакова та ін.

Педагогічна практика в Україні, як зазначає академік С. Гончаренко, - обов'язкова складова навчального процесу педагогічних інститутів, університетів, училищ, інститутів удосконалення вчителів, інститутів післядипломної освіти, яка передбачає професійну підготовку педагогічних кадрів і підвищення їхньої кваліфікації [3]. Сучасними науковцями доведено, що у вищих педагогічних навчальних закладах педагогічна практика має безперервний і послідовний характер, забезпечує поєднання теоретичної підготовки майбутніх педагогів із їхньою практичною діяльністю, сприяє формуванню творчого ставлення майбутнього фахівця до педагогічної діяльності, визначає ступінь його професійної здатності і рівень педагогічної спрямованості. Залежно від напрямів підготовки, конкретної спеціальності студентів найчастіше виділяють: навчальну, навчально-виробничу, педагогічну, науково-дослідну (перед написанням магістерської, дипломної, бакалаврської робіт), асистентську тощо. Перелік усіх видів практик для кожної спеціальності, їх зміст, форми, тривалість, терміни проведення визначаються навчальними планами факультетів, інститутів [1].

Аналіз психолого-педагогічної літератури з теми дослідження дозволяє стверджувати наступне: недивлячись на те, що нині не існує єдиних підходів до загального терміну практики, видів практики, їх послідовності і тривалості, змісту: форм проведення, в організації педагогічних практик майбутніх учителів-предметників і навіть учителів початкових класів є дуже багато спільного. Виключення складає, мабуть тільки соціальна педагогіка, яка займає особливе місце серед усіх інших педагогічних спеціальностей. Діяльність соціального педагога за своїм змістом настільки відрізняється від діяльності вчителя-предметника, що вимагає абсолютно інших підходів і до організації навчання, і до організації навчальної практики [2]. І якщо для спеціальності «соціальна педагогіка» вже наявні вагомі методичні доробки щодо організації їх практичної підготовки (О. Безпалько, В. Бочарова, Ю. Галагузова, Н. Матвійчук, В. Поліщук, В. Сорочинська, та ін.), то організація педагогічної практики студентів, для яких «соціальна педагогіка» виступає лише спеціалізацією нині майже не забезпечена методичною і науковою літературою.

**Метою статті** є розкриття методичних особливостей організації і проведення соціально-педагогічної практики студентів інституту педагогіки і психології Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (кваліфікація: «вчитель початкових класів», спеціалізація: «соціальна педагогіка»).

Навчальним планом підготовки бакалаврів спеціальності «Початкове навчання» передбачена чітка система педагогічних практик, які тісно взаємопов'язані і здійснюються в певній послідовності. Практика ж для студентів у контексті спеціалізації «соціальна педагогіка» передбачена лише у сьомому семестрі протягом трьох тижнів (для порівняння зазначимо, що у Тернопільському національному педагогічному університеті ім. В. Гнатюка для підготовки бакалаврів спеціальності «соціальний педагог» передбачено наступні види практик: ознайомлююча, благодійна, організаційно-відпочинкова, профілактична, корекційна, соціально-педагогічна в освітніх і позашкільних закладах, переддипломна - кваліфікаційна). Тому при розробці програми педагогічної практики ми зіткнулися з певними труднощами.

По-перше, це пов'язано з надзвичайно широким спектром установ і служб різних відомств (освіта, соціальний захист населення, охорона здоров'я, юстиція, культура), а також громадських і релігійних організацій, в яких майбутній соціальний педагог може надавати

різні види соціально-педагогічної допомоги (захист, підтримка реабілітація та ін.) різним категоріям населення (діти «групи ризику», неповнолітні правопорушники, інваліди, діти-сироти та ін.). Новими сферами соціально-педагогічної діяльності є робота за місцем проживання, культурно-дозвільнева діяльність, робота і; переселенцями, іноземними громадянами, біженцями тощо. Зрозуміло, що короткий термін практики унеможливило здійснити повноцінну практичну підготовку до всіх видів діяльності соціального педагога. Тому вибір щодо міста проходження практики було зосереджено на школах, з якими вже була налагоджена співпраця впродовж багатьох років у контексті підготовки вчителя початкових класів.

По-друге, поки що далеко не у всіх школах є посада соціального педагога, отже необхідно було передбачити, що студент самостійно повинен буде визначити зміст соціально-педагогічної діяльності для вирішення проблеми дитини, свої конкретні функції на робочому місці, а через недостатність практичного досвіду зробити це йому буде досить складно (недивлячись на те, що керівник практики від університету завжди може надати певну допомогу).

По-третє, значна кількість соціальних педагогів, що працюють у школах, не мають вищої освіти за фахом «соціальна педагогіка», тому нерідко з побоюванням дивляться на студентів, які вже можуть виступати в ролі професіоналів, оскільки одержують у вузі знання за цією спеціальністю і дуже часто теоретично підготовлені набагато краще, ніж досвідчені педагоги-практики.

Враховуючи дані проблеми і спрямовуючи свої зусилля на їх подолання, нами було розроблено програму пропедевтичної практики, в якій визначено мету і завдання практики, вимоги до якості знань і умінь студентів (через визначення професійної компетентності майбутнього соціального педагога як цілісної системи ціннісно-мотиваційної, когнітивної, діяльнісної і рефлексивної компетенцій), зміст практики, критерії оцінювання та ін. Зупинимося детальніше на змісті практики, до якого було включено три блоки. До кожного блока розроблено систему завдань і визначене максимальну кількість балів (за вимогами кредитно-модульної системи), яку студент може набрати за певний вид діяльності:

I. Знайомство з цілями, завданнями, функціями, змістом роботи соціального педагога у школі (макс- 15 балів):

1. Вивчити та проаналізувати законодавчу базу, нормативні документи, що регламентують діяльність соціального педагога, документацію, яка ведеться на різні категорії клієнтів, функціональні обов'язки, режим роботи соціального педагога.

2. Ознайомитися з картотекою дітей і сімей-клієнтів соціального педагога, їх обліком за категоріями, особливостями роботи з категоріями соціальнонезахищених сімей. Визначити типові проблеми клієнтів.

3. Виявити напрями діяльності, зміст заходів щодо надання допомоги різним категоріям дітей і їх сімей (малозабезпечені, багатодітні, опікунські, такі, що мають дітей-інвалідів, дітей-правопорушників, дітей групи ризику і так далі).

4. Вивчити роботу соціального педагога щодо надання соціальної підтримки обдарованим і талановитим дітям.

5. Визначити конкретні методи, методики, технології, які використовує соціальний педагог у роботі з різними категоріями клієнтів (окремо з кожної категорії).

II. Участь у роботі шкільного соціального педагога (макс – 30 балів):

1. Взяти посильну участь у роботі шкільного соціального педагога в будь-якій сфері його діяльності (соціально-педагогічній, правозахисній, культурно-дозвільневій, організаційно-управлінській, методичній, дослідницькій тощо).

2. Взяти участь у роботі щодо виявлення сімей і осіб, які потребують соціально-педагогічної допомоги (у звітній документації подати методики, за допомогою яких

здійснювалося виявлення, результати їх проведення та аналіз здобутих даних). Надати допомогу соціальному педагогу в оформленні відповідної документації.

3. Взяти участь у організації колективної, групової, індивідуальної роботи з різними категоріями дітей, зокрема з такими, як: діти-сироти, діти-інваліди, діти-правопорушники, діти групи ризику та ін. Взяти участь у роботі з обдарованими та талановитими дітьми.

4. Скласти протокол спостереження за проведенням бесід соціального педагога з клієнтом. Провести аналіз бесіди, зробити висновки.

III. Апробація на практиці власних професійнозначущих знань, умінь і навичок (максимум - 55 балів):

1. Обрати на власний розсуд будь-яку соціально-педагогічну проблему. Здійснити її дослідження (з використанням різних діагностичних методів) (максимум - 5 балів).

2. На основі проведеної діагностики скласти індивідуальну програму профілактики або корекції (залежно від проблеми) негативного явища. Показати комплексний характер проблеми конкретної дитини, визначити, з якими фахівцями повинен співпрацювати соціальний педагог, вирішуючи проблеми, що виникли у дитини (максимум - 10 балів).

3. Добрати та провести різні види занять, ігор, бесід тощо; залучити дітей до певних видів діяльності в рамках розробленої програми (максимум - 10 балів).

4. Підготувати опис одного випадку за встановленою схемою (максимум - 10 балів).

Зазначимо, що даний опис повинен відображати особистісне розуміння та застосування студентом на практиці знань, навичок цінностей соціально-педагогічної роботи, а також теорій, методів, моделей і технологій. З вимогами до опису випадку конкретної індивідуальної роботи з дитиною студенти ознайомлюються заздалегідь, при чому особливий акцент робиться на тому, що практикант має попросити згоди дитини на те, щоб подати роботу з нею у підсумковій роботі з практики, що є етичною нормою в роботі соціального педагога. Безпосередньо зміст письмової роботи має містити наступні компоненти:

1) Вступ, у якому необхідно зазначити, чому саме цей випадок обраний для аналізу, сформулювати мету.

2) Перша частина – це презентація клієнта, з яким здійснюється робота (тут можна дати пояснення, яким чином відбувся початок роботи з клієнтом, описати характер його потреб або історію проблеми; можна включити деяку передісторію стосовно ситуації в родині, навчання, здоров'я, матеріального становища тощо).

3) Друга частина - демонстрація студентом-практикантом власних роздумів і практичних надбань з приводу можливих варіантів роботи, які було запропоновано дитині. Цей розділ відображає: а) знання соціальної роботи (що необхідно було знати студенту для того, щоб зробити якісну оцінку потреб дитини, наприклад знання особливостей вікового розвитку, форм і етапів соціалізації особистості, різних методів і моделей соціально-педагогічної роботи тощо); б) навички соціальної роботи (якими навичками скористався студент або мав би скористатися. Наприклад, чи були якісь проблеми спілкуванням, чи погляди родини дитини на проблему відрізнялися від поглядів самої дитини? Які ресурси та можливості для надання допомоги було визначено як необхідні для клієнта та як проходила процедура їх отримання? Які запитання було задано? Тощо); в) цінності соціальної роботи (з якими дилемами морально-етичного та професійного характеру довелося зіткнутися під час даної роботи та як відбувалося їх вирішення).

4) Третя частина - чітке виокремлення конкретних психологічно орієнтованих, педагогічно орієнтованих, соціологічно орієнтованих чи комплексно орієнтованих теорій і моделей, які допомогли студентові зрозуміти роботу, що була виконана, а також технологій, застосованих у роботі.

5) Висновки мають презентувати результати роботи як для дитини (клієнта), так і для студента як майбутнього фахівця (оцінка власної роботи, рефлексивний аналіз власних якостей, перспективи подальшого самовдосконалення тощо).

5. Здійснити аналіз результатів проведеної роботи та підготувати рекомендації вчителям, батькам щодо подальшої роботи над обраною проблемою (max - 5 балів).

6. Оформити щоденник практиканта (max- 10 балів).

Даний щоденник студент має вести протягом усієї практики (вносити інформацію про події дня, відображати факти, явища, з якими стикався впродовж дня, фіксувати власні враження, думки, ідеї, що стосуються цих подій тощо). Записи можуть стосуватися різних аспектів бесід, зустрічей із фахівцями, соціальними працівниками, педагогами або клієнтами, доручень або завдань, виконаних за день, діяльності школи, яскравих вражень, засмучень, потрясінь, розчарувань, значних і звичайних, рутинних подій, труднощів і успіхів дня. Слід зазначити, що записи в щоденник студент має робити відразу, в зручній для нього формі – «не шліфуючи», не редагуючи текст: використовуючи різноманітні позначки, скорочення.

У подальшому, звертаючись до матеріалів, накопичених у ході практики, майбутній соціальний педагог знайде приклади, які ілюструють різні теоретичні положення і конкретні прояви багатьох соціально-педагогічних процесів і явищ. Окрім того, студентові рекомендується наступна форма ведення щоденника:

| Дата, день, тиждень | Події дня                                                                                                                                                                                                                                | Коментарі                                                                                                        | Потрібно уточнити                                                                                                                                 | Ось, що цікаво                                                                                                   |
|---------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                     | Опис зустрічей, контактів, подій дня, виконання доручень, труднощів, що зустрілися, відкриттів і важких обставин дня. Роздуми, пов'язані з подіями дня. Оцінка дня, його корисності та пізнавальності. Оцінка своєї участі в подіях дня. | Текст, який за тими або іншими причинами не увійшов до першого стовпця. Післямова, роздум через деякий час після | Питання, що виникли впродовж дня, вимагають додаткових роз'яснень, читання літератури, обговорення з викладачами практики або викладачами кафедри | Уточнення того, що справило величезне враження, уразило як своєю несподіванкою, незвичністю, так повсякденністю. |

7. Написати аналітичний звіт про педагогічну практику (max- 5 балів).

Важливим аспектом проходження педагогічної практики, на нашу думку, для студента-практиканта виступає самоаналіз і самоконтроль. Саме за умови постійного самоконтролю досягається максимальна ефективність при виконанні завдань практики. Тому при написанні звіту про проходження практики студент не повинен лише обмежуватись традиційним переліком виконаної роботи, а повинен прагнути до рефлексивного самоаналізу.

Звіт про проходження практики пишеться в довільній формі, але в ньому обов'язково повинні бути відображені такі відомості та відповіді на запитання:

Загальна характеристика бази практики. Наявність посади «соціальний педагог» (у випадку відсутності - зазначити причину; наявність чи відсутність потреби у її введенні; посадову особу, що виконує функції соціального педагога). Чи існують у школі реальні умови для вирішення проблем дитини і її розвитку?

Перелік конкретної роботи, проведеної Вами. Чи готові Ви працювати за обраною спеціалізацією? Що особисто Вам дала практика, чому новому Ви навчилися? Які успіхи під час практики Вас особливо порадували? З чим вони пов'язані?

Які труднощі виникли у Вас під час практики? З чим Ви їх пов'язуєте - з браком теоретичних знань, несформованістю практичних умінь, неготовністю мотиваційної емоційної сфери (або інше)?

Яку найголовнішу інформацію в контексті професії соціального педагога Ви особисто для себе отримали за час практики? Чи були в процесі практики умови для самостійної діяльності, для прояву Вашої індивідуальної позиції?

Яким було ставлення до Вас з боку керівника практики за місцем її проходження? З чим це ставлення пов'язане? Чи виправдалися очікування, які Ви пов'язували з практикою? Чи вдалося Вам реалізувати свої задуми, план роботи?

Яке завдання було для Вас найважчим (легким), цікавим (нецікавим)? Власне оцінка результатів проведеної роботи. Чого Ви очікуєте від наступної практики? Ваші побажання щодо теоретичної підготовки до практики та її організації.

Отже, соціально-педагогічна практика відіграє провідну роль у професійній підготовці висококомпетентісного соціального педагога. Як зазначає Г.Кузнецова, у процесі педагогічної практики як методичної неперервно-динамічної системи має відбуватися творча самореалізація студента на рівні професійного освоєння і засвоєння за триєдиною метою: 1) усвідомлення, оволодіння і створення студентом власної «освітньої продукції», що вивчається і застосовується; 2) освоєння і перетворення ним базового змісту цієї продукції шляхом системно-аналітичного зіставлення з особистісним професійним результатом; 3) вибудова студентом-практикантом «індивідуальної освітньої траєкторії» для подальшої успішної педагогічної діяльності [4, с.98]. Зміст педагогічної практики майбутніх соціальних педагогів обумовлюється, з одного боку, особливостями самої соціально-педагогічної діяльності, а з іншого - вимогами до якості знань і умінь студентів (через визначення професійної компетентності майбутнього соціального педагога як цілісної системи ціннісно-мотиваційної, когнітивної, діяльнісної і рефлексивної компетенцій).

*Подальшим напрямом роботи є навчально-методичне забезпечення практики, організація цілеспрямованої роботи із соціальними педагогами освітніх і соціальних установ з метою підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, удосконалення форм роботи зі студентами щодо їхньої підготовки до діяльності на практиці, пошук можливостей включення до змісту інших видів практики студентів у початковій школі завдань, пов'язаних із майбутньою спеціалізацією.*

### Література:

1. Абдуллина А.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования. - М.: Просвещение, 1990. - 224 с.
2. Галагузова Ю.Н., Сорвачева Г.В., Штинова Г.Н. Социальная педагогика: Практика глазами преподавателей и студентов: Пособие для студентов. - М.: Владос. 2001.-224 с.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко. - К. : Либідь, 1997. - 376 с.
4. Кузнецова Г.П. Педагогічна практика як категорія філософії освіти Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Науковий журнал. - 2008. - №1. - С.95-98.

*У статті розкрито досвід організації соціально-педагогічної практики у Вінницькому державному педагогічному університеті ім. М. Коцюбинського, підкреслено значення практичної підготовки спеціалістів у їх майбутній професійній діяльності.*

**Ключові слова:** професійна підготовка, соціально-педагогічна практика, соціальний педагог, зміст практики.

*В статье раскрыт опыт организации социально-педагогической практики в Винницком государственном педагогическом университете им. М. Коцюбинского, определено значение практической подготовки специалистов для их будущей профессиональной деятельности.*

**Ключевые слова:** профессиональная подготовка, социально-педагогическая практика, социальный педагог, содержание практики.

*The article analyses the experience of practical training social pedagogues in Vinnitsa State Pedagogical University named after M.Kotsubynsky. It also analyses modern approaches to the organization of continuous social-pedagogical practice.*

**Keywords:** professional preparation, socially-pedagogical practice, social teacher, content practice.